

VIII.

Feltűnő, hogy a magyar kultúra Szegedről elszármazott munkásainak sorában igen nagy számban találunk jeles protestáns propagandistákat, prédikátorokat, írókat: Szegedi Lőrinc, Mezőszegedi L. János, Pap Benedek, Szegedi Dániel stb., talán Kálmáncsehi Sánta Márton is, köztük van Szegedi Gergely, a XVI. század második felének legkiemelkedőbb énekszerzője és Kis István, a korszak legtermékenyebb és legtekintélyesebb református teológiai írója. Itt írja 1541 szeptemberében „Házasságrul való dicséret”-ét Tar Benedek, kiről mást nem tudunk, verse azonban a reformáció költészetében népszerű házasének-műfaj első hazai darabja. 1538-tól kezdve 15 szegedi hallgatót látunk a wittenbergi főiskola termeiben, s a következő esztendőben a ferencesek már külön ígehirdetőt rendelnek Szegedre a hitújítók elleni küzdelem céljára. A 40-es évek közepén Kis István és az ugyancsak tekintélyes Abádi Benedek működik a városban, ők veszik fel a harcot a barátokkal, hitvitát folytatva velük. Protestáns prédikátort találnak itt 1552-ben. Tóth Mihály benyomuló katonái, s még a század végén is van protestáns lelkész a városban. Felmerült annak a lehetősége is, hogy protestáns vándornyomda működött itt egy ideig, ezt azonban a szakirodalom nem teszi egyértelműen magáévá. Mindez együttesen kétségtelenné teszi, hogy a XVI. század negyedik-ötödik évtizedében Szeged a hitújítás egyik hazai fészkevé kezdett válni. A későbbi visszaemlékezések is erre utalnak. 1652-ben a város bírása bizonyítja, hogy ha a ferences barátok itt nem lettek volna, a katolikus hitnek már emléke sem élne; Debreceni Ember Pál a XVII—XVIII. század fordulóján úgy tudja, hogy virágzó református egyházközség volt itt valaha. Talán éppen ez a körülmény készítette tevékenységük feladására az említett szerzetesrendeket már a török megszállás előtt, amint

arra is vannak adatok, hogy a plébániákról kezdenek elszállingózni a lelkészek. Szeged azonban nem maradt meg sokáig ezen az úton: a török hódítás periódusában a katolicizmus alföldi fellegvára lett. Az idevalósi reformátorok a század közepe után kivétel nélkül messze elkerülik szülővárosukat, s hogy nem a török miatt, azt a megszállt övezet számos lelkésze, köztük például a Békésen munkálkodó Szegedi Lőrinc tanúsítja. Mindenesetre az idegen fennhatóság első éveiben kétségkívül működött református egyházközség a városban, s az is vitathatatlan, hogy jelentős befolyással rendelkezett a lakosság körében. Újabb feszültséget teremtett ez, minek feloldása a katolicizmus helyi győzelmével következett be. Ez a feszültség a maga energiájával tovább növelte annak a robbanásnak az erejét, mely Szeged intelligens társadalmát szétvetette, s ez vált okává annak, hogy a kirajzók között legnagyobb számban a reformáció képviselőit találjuk. E téren is bekövetkezett ugyanaz az eredmény, mint a művelődésügy egészében: a reformáció Szegeden elhalt, szétrepülő elemei azonban az országos mozgalom élesztőivé lettek. Míg a két felekezet egymás mellett élt, vetélkedésük jótékony hatást gyakorolt a város kulturális életére. A tudományos felkészültséget igénylő hitviták, illetőleg az említett prédikátorok nem nélkülözhatték a szükséges irodalmat, a szakértő közönséget, az iskolázott utánpótlásról is gondoskodni kellett. A szegedi katolikusok — a körülményekhez képest csökkentett ütemben — továbbra is küldik fiaikat Krakóba, Bécsbe, a wittenbergiekre pedig már sóltunk. Közvetlen adatok hiányában inkább ebben a szellemi élnétségben kereshetjük a reformáció Szeged művelődésügyére gyakorolt hatását, remélhető azonban, hogy a mostanában meginduló kutatás konkrét tényeket is hoz majd felszínre.

K. P.